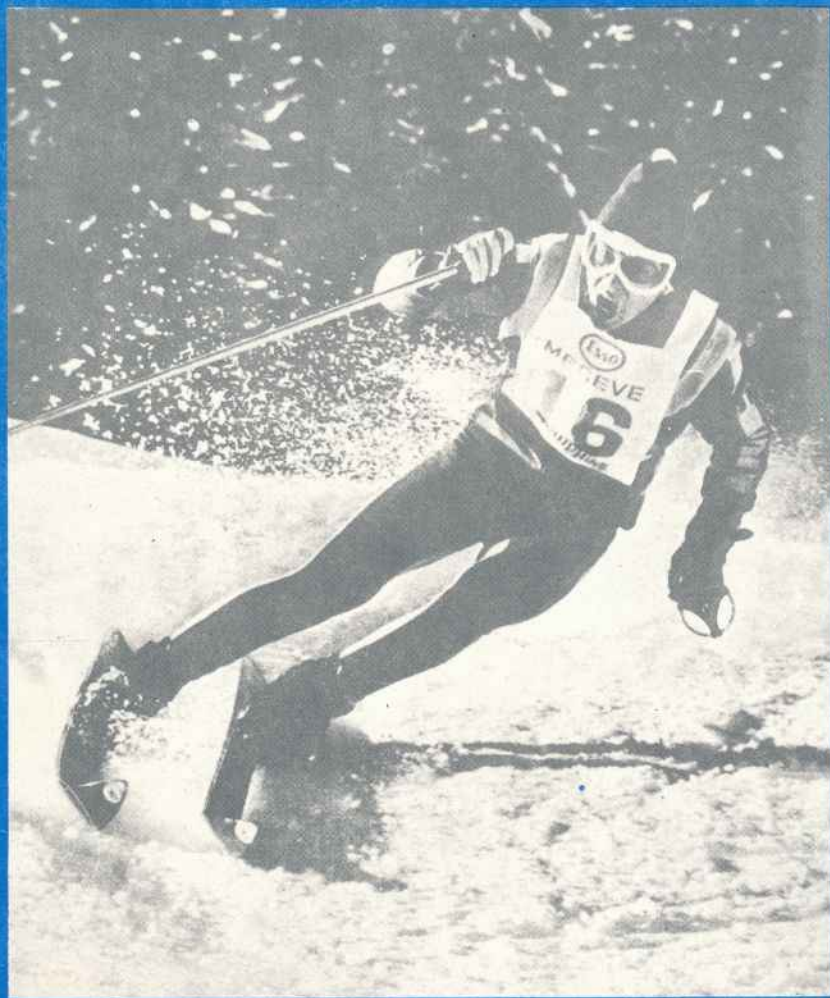

śladem nart

ANDRZEJ PEŁOWSKI

Andrzej Pełowski

ŚLADEM NART

Muzeum Lubelskie
Lublin 1988

WYSTAWA

ze zbiorów

MUZEUM KULTURY FIZYCZNEJ I SPORTU W LUBLINIE

MUZEUM SPORTU I TURYSTYKI W WARSZAWIE

PRZEDSIĘBIORSTWA ZAGRANICZNEGO „POLINTERSPORT” W POZNANIU

STUDIUM WYCHOWANIA FIZYCZNEGO I SPORTU POLITECHNIKI RZESZOWSKIEJ

STUDIUM WYCHOWANIA FIZYCZNEGO I SPORTU AKADEMII MEDYCZNEJ

W LUBLINIE

oraz osób prywatnych, m.in. ANDRZEJA BARTKIEWICZA, JANUSZA DROZDA,

JÓZEFA KUSIBY, KAZIMIERZA NOWAKOWSKIEGO

STYCZEŃ—MARZEC 1988

w sali wystawowej Muzeum Kultury Fizycznej

i Sportu w Lublinie

Scenariusz

ANDRZEJ PEPŁOWSKI

Oprawa plastyczna

JADWIGA BOJARSKA, KRYSZYNA WITKOWSKA

Na okładce:

Na trasie slalomu (reprod. fot. z: G. J. J. Vaurnet,

***Comment se perfectionner a Ski*)**

INFORMATOR

Redaktor

MAŁGORZATA SYCHUT

Opracowanie graficzne i techniczne

ALFRED GAUDA

Reprodukcje fotograficzne

PIOTR MACIUK

ARCHIWUM FOTOGRAFICZNE MUZEUM SPORTU I TURYSTYKI

W WARSZAWIE

Wydawca

MUZEUM LUBELSKIE W LUBLINIE

Intrograf L-n, z. 887-87 n. 600 Z-d 1. Z-8/626

Współczesne narciarstwo stało się jednym z najpopularniejszych sportów, uprawianym przez miliony zwolenników na wszystkich kontynentach. Wzniesiono ośrodki narciarskie, stacje sportów zimowych, hotele i schroniska. Zbocza gór pokryła sieć kolei linowych i wyciągów, które każdego dnia wywożą na znaczne wysokości tysiące narciarzy. Za sprawą narciarstwa rozwinęły się nowe gałęzie przemysłu. Liczne firmy produkujące sprzęt i akcesoria starają się sprostać wymaganiom i gustom klientów, a laboratoria ze sztabem specjalistów pracują nad jego udoskonaleniem. Człowiek, dysponując coraz doskonalszym sprzętem, zdołał tak dalece opanować technikę posługiwania się nartami, że pędzi w dół po trasach zjazdowych z szybkością znacznie przekraczającą 100 km na godzinę. Na stromych zboczach z niezwykłą zręcznością pokonuje labirynt bramek. Progi potężnych szkodni narciarskich wyrzucają w przestrzeń zawodników, którzy zrybują ponad głowami widzów na odległości niemal 200-metrowe.

O atrakcyjności narciarstwa świadczą nie tylko walory widowiskowe konkurencji sportowych, które przyciągają tysiące widzów. Narciarstwo — to przebywanie w majestacie wspaniałego krajobrazu gór, śniegu i słońca, to poczucie panowania nad zboczem i upajania się szybkością, to ucieczka od zgiełku zatłoczonych ulic i stresów dnia codziennego. Te właśnie walory sprawiły o niezwyklej popularności i zasięgu narciarstwa.

Historia poruszania się człowieka po śniegu za pomocą „dwóch desek” sięga w odległe dzieje ludzkości. Świadczą o tym odkryte na terenach Skandynawii i Azji rysunki skalne, których wiek określany jest na około 5000—3000 lat (neolit — młodsza epoka kamienia — 4000—1800 lat p.n.e.). Przedstawiają one myśliwych poruszających się na nartach. Ich sylwetki w charakterystycznej pozycji narciarskiej oraz wygląd sprzętu mogą świadczyć o pewnym już wówczas rozwoju tych przyrządów. Niektórych badaczy skłania to do hipotezy, że pojawienie się nart mogło nastąpić jeszcze wcześniej, w epoce mezolitu (średnia epoka kamienia — 10000—4000 lat p.n.e.). Wśród badaczy przeważa pogląd, że narty wykształciły się z bardziej prymitywnej formy, jaką stanowiły przyrządy do stąpania po głębokim śniegu. Były to drewniane wyplatane obręcze z uchwytnymi na nogi. W podobnej postaci przetrwały do czasów współczesnych. Zwane są trugerami, raketami i karplami. Badacze nie są jednomyślni co do miejsca pojawienia się pierwszych nart. Jedni twierdzą, że ich kolebką była Korea i Chiny, inni uważają, że Rosja i północna Szwecja, jeszcze inni sądzą, że miejscem narodzenia nart była Japonia. Nie wyklucza się też możliwości niezależnego pojawienia się nart użytkowych w różnych miejscach i w różnym czasie na terenach panowania długich i śnieżnych zim.

Do najstarszych znalezisk archeologicznych nart zaliczana jest narta z Hoting (Szwecja) o długości 110 i szerokości 20 cm. Jej wiek określony jest na około 4000 lat. Najstarsza para nart zachowanych w całości pochodzi z Kalwträsk (Szwecja) i również liczy sobie około 4000 lat. Liczne wykopaliska fragmentów nart użytkowych z minionych epok pozwalają określić, że były wykonane z drewna, a ich tyły ucinano poprzecznie lub ostro zakańczano z obu końców. Niektóre odmiany po stronie ślizgowej podbijano skórą foki lub renifera, włosem skierowanym ku tyłowi, co zapewniało poślizg i ułatwiało podchodzenie. Na środku przewiercone były otwory, przez które przewlekano rzemień służące do wiązania. Inne narty posiadały podwyższenie lub wyżłobienie na stopę. Występowała również odmiana nart o nierównej długości i szerokości, z których dłuższa — ślizgowa, oraz krótsza i szersza — odbijająca, często podbite były skórą. Ten rodzaj narty uważany jest za znacznie młodszy od pozostałych. Jej wiek określony jest na około 800 lat.

Kij narciarski, spotykany już na rysunkach skalnych i w wykopaliskach, od najdawniejszych czasów stanowił element sprzętu narciarskiego, spełniając różnorodne funkcje. Był pomocny w technice jazdy, ułatwiał bowiem kierowanie nartami, hamowanie przy zjazdach oraz utrzymywanie równowagi. Zakończony na dolnym końcu ostrym grotem, służył równocześnie jako broń podręczna. Gdy u góry zakończony był w formie łopaty, ułatwiał przekopywanie zasp śnieżnych lub rozgrzebywanie nor zwierząt. Dwa kije zaczęto stosować dopiero w XVIII w., gdy rozpoczął się okres żywiołowego rozwoju narciarstwa jako sportu.

Do XVIII stulecia narciarstwo uprawiane było wyłącznie w celach użytkowych. Wiek XIX dał początek nowoczesnemu narciarstwu o charakterze rekreacyjnym i sportowym. Jego ojczyzną jest Norwegia. Tam powstały pierwsze kluby narciarskie i pierwsze towarzystwa krzewienia nart. W 1843 r. w Tromsö (Szwecja) odbyły się po raz pierwszy publiczne zawody narciarskie, które uważane są za początek narciarstwa sportowego, a w roku 1868 rozegrano pierwszy w świecie konkurs skoków narciarskich. Popularyzacji narciarstwa służyły pierwsze ukazujące się podręczniki, a dzieło wielkiego podróżnika polarnego Fridtjofa Nansena *Na nartach przez Grenlandię*, wydane w Oslo w 1890 r., wzbudziło duże zainteresowanie nie tylko w Skandynawii, ale również na kontynencie europejskim.

W XIX w., w miarę „odkrywania” gór i rozwoju organizacji turystycznych, rozpoczęła się adaptacja narciarstwa skandynawskiego na tereny Europy środkowej. Alpejski charakter gór wymagał zastosowania odmiennej techniki i sprzętu. Bieg oraz wykonywanie łagodnych łuków stało się niewystarczające. Strome zbocza wymagały umiejętności zjazdu oraz wykonywania ewolucji w zjeździe. Propagatorem nowej szkoły narciarskiej, opartej na ewolucjach kątowych, był Mathias Zdarsky, uważany za twórcę alpejskiej szkoły narciarstwa. Przez szereg lat różne kierunki i tendencje rywalizowały ze sobą, zwłaszcza szkoły norweska i alpejska. Połączenia i udoskonalenia tendencji i kierunków panujących w narciarstwie dokonał Georg Bilgerii, opierając się na własnym bogatym doświadczeniu i elementach techniki obu szkół.

Rosnąca popularność sportu narciarskiego, powstanie w wielu krajach organizacji narciarskich, wywołały konieczność ich integracji w celu wymiany doświadczeń i koordynacji poczynań. Po I Międzynarodowym Kongresie Narciarskim, który odbył się w Oslo w 1910 r., narciarstwo szybko zdobyło autorytet wśród innych dziedzin sportu. Włączenie konkurencji narciarskich do programu igrzysk olimpijskich uniemożliwił wybuch I wojny światowej.

W 1924 r. powstała Międzynarodowa Federacja Narciarska (FIS — Federation Internationale de Ski). W tym samym roku odbyły się pierwsze Zimowe Igrzyska Olimpijskie w Chamonix. Program zawodów zawierał bieg na 18 i 30 km, skoki otwarte, kombinację norweską oraz bieg patroli wojskowych na 30 km. Następne lata przyniosły znaczny wzrost zainteresowania konkurencjami zjazdowymi, stąd też do programu Zimowych Igrzysk Olimpijskich w 1936 r. w Garmisch Partenkirchen włączono konkurencje zjazdowe (kombinacja alpejska — zjazd oraz siałom kobiet i mężczyzn). Od tej pory narciarskie konkurencje zjazdowe stały się ozdobą zimowych igrzysk olimpijskich.

Współcześnie, mimo olbrzymiego postępu w rozwoju łączności i komunikacji, narty nie straciły swych wartości użytkowych. W wielu rejonach Kanady, w północnych terenach Finlandii, Norwegii i Syberii, podczas długich i surowych zim, narty stają się często jedynym środkiem łączności i komunikacji. Stanowią także niezbędną część wyposażenia ekip w wyprawach wspinaczkowych i naukowych w okolice podbiegunowe i najwyższe góry świata.

W Polsce pierwsze wzmianki o zastosowaniu nart pochodzą z drugiej połowy XVI wieku. Na terenach Rzeczypospolitej, podobnie jak w innych krajach północnych, obok nart ślizgowych występowały narty błotne i karple. W literaturze z tego okresu wzmianki o nartach można spotkać m.in. w dziele Aleksandra Gwagnina *Sarmatiae Europaeae descriptio*, wydanym w Krakowie w 1578 r., cieszącym się w owym czasie dużą poczytnością. Z opisów etnograficznych wynika, że narty były szeroko używane we wschodnich rubieżach: na Polesiu, Białorusi i Wileńszczyźnie. Nie rozpowszechniły się jednak, przeszły w długi okres zapomnienia.

Ruch sportowo-turystyczny, jaki zawiązał się w drugiej połowie XIX w., odnowił dawne tradycje narciarstwa. Kroniki z 1888 r. odnotowały, że Stanisław Barabasz używał nart własnej konstrukcji na polowaniu w okolicach Jasła. Pionierem i propagatorem nart w Karpatach Wschodnich był Józef Sznajder, który w 1898 r. wydał opracowanie pt. *Na nartach skandynawskich — podręcznik dla zwolenników sportu narciarskiego*. Jest to pierwszy podręcznik jazdy na nartach w polskiej literaturze i jeden z pierwszych w Europie.

Narciarstwo w początkach naszego wieku dość szybko zdobywało zwolenników, a głównymi ośrodkami stały się Karpaty Wschodnie i Tatry. Inicjatywę propagowania narciarstwa we Lwowie podjęło Towarzystwo Zabaw Ruchowych. Grupa turystów-narciarzy i taterników, wśród której działali m.in. Roman Kordys, Zygmunt Klemensiewicz, Maksymilian Dudryk, Jerzy Maślanko, Kazimierz Panek i Tadeusz Smoluchowski, w 1907 r. zorganizowała pierwsze stowarzyszenie narciarskie pod nazwą Karpackie Towarzystwo Narciarzy. W tym okresie powstał także Zakopiański Oddział Narciarzy, zawiązany przez Stanisława Barabasza, Marię Zaruskiego i Mieczysława Karłowicza. Karpackie Towarzystwo Narciarzy przejawiało ożywioną działalność. Do Lwowa zaproszono narciarzy z Austrii i Skandynawii, organizowano wyprawy górskie, odczyty i kursy. Pierwszy kurs jazdy na nartach w Polsce prowadził Mathias Zdarsky. W latach poprzedzających I wojnę światową członkowie towarzystw narciarskich dokonali zimowych przejść całego łańcucha Karpat Wschodnich, Bieszczadów, Gorganów i Czarnohory. Zdobyto szczyty i przełęcze Tatr Zachodnich i Beskidów. W wyprawach brali udział, oprócz wymienionych, również Kazimierz SAYSSE-Tobiczyk, Walery Goetel, Rafał Malczewski, Zdzisław Rittersschild, Henryk Bednarski, Aleksander i Kazimierz Schielowie, Aleksander Bobkowski i wielu innych.

Obok turystyki zaczęło rozwijać się narciarstwo sportowe. Pierwsze oficjalne zawody odbyły się w sezonie 1907/1908 w Sławsku. Przeprowadzono biegi płaskie i terenowy bieg zjazdowy. Pierwszy konkurs skoków odbył się we Lwowie. Popularność narciarstwa wrosła bardzo szybko, zawody narciarskie odbywały się z przewagą konkurencji zjazdowych, a głównymi ośrodkami narciarstwa stało się Zakopane, Sławsko i Bielsko.

Po zakończeniu działań wojennych reaktywowano działalność towarzystw i klubów narciarskich. W 1919 r. powołano Polski Związek Narciarski, który aktywnie działa na arenie międzynarodowej. PZN był członkiem założycielem Międzynarodowej Federacji Narciarskiej (FIS), polska ekipa uczestniczyła w I Zimowych Igrzyskach Olimpijskich w Chamonix w 1924 r. W latach dwudziestych w programach zawodów narciarskich zaczęły przeważać konkurencje klasyczne. Był to wyraźny wpływ narciarstwa skandynawskiego.

W 1929 r. odbyły się w Zakopanem międzynarodowe zawody FIS, w których uczestniczyło 500 zawodników reprezentujących 17 państw. Zawody te stały się sukcesem organizacyjnym i sportowym, umacniając pozycję polskiego narciarstwa na arenie międzynarodowej. Liczne kontakty narciarzy polskich z czołową zawodników innych państw, udział ekip zagranicznych w mistrzostwach Polski, przyczyniły się do rozwoju polskiego narciarstwa.

W okresie międzywojennym sukcesy dla barw Polski odnosili m.in. tacy narciarze, jak: Bronisław Czech, Stanisław i Andrzej Marusarzowie, Stanisław Skupień, Zdzisław Motyka, Jan Kula, Izidor Łuszczek, Bronka Stańel-Polankowa, Helena Marusarzówna, Janina Lateczkova, Ela Ziętkiewiczowa.

Pod koniec lat trzydziestych polskie narciarstwo mogło poszczycić się znacznym dorobkiem. Polski Związek Narciarski zrzeszał ponad 270 klubów, towarzystw i sekcji oraz ponad 25 000 członków. Założono liczne stacje turystyczne, wybudowano kilkanaście skoczni narciarskich, utworzono Centrum Wyszkożenia w Zakopanem. PZN zorganizował akcję bezpłatnego rozdawania nart, głównie młodzieży. Ukazywały się stałe wydawnictwa — „Zima”, „Kalendarzyk narciarski PZN” i in. Wyszkożono wielu trenerów i instruktorów narciarstwa. Towarzystwa turystyczne, wspomagane przez Polski Związek Narciarski, przystąpiły do zagospodarowania gór. Dowodem uznania wysokiego poziomu i siły organizacyjnej polskiego narciarstwa było przyznanie organizacji Mistrzostw Świata FIS w Zakopanem w 1939 r.

Wybuch wojny zniweczył wszystko. Mozolnie tworzony dorobek okresu międzywojennego uległ całkowitej zagładzie. Wielu czołowych narciarzy i działaczy zginęło w obozach zagłady, wielu poległo na różnych frontach i w oddziałach partyzanckich. Okupant zakazał uprawiania narciarstwa. Zniszczony został cały dorobek materialny i zaplecze. Po odzyskaniu niepodległości organizowanie polskiego narciarstwa trzeba było zaczynać od początku.

Wybrane wydawnictwa dotyczące historii narciarstwa:

1. *Narciarstwo. Zarys encyklopedyczny*. Pod. red. G. Młodzikowskiego i J. A. Ziemińskiego. Warszawa 1957.
2. J. Kapeniak. *Tatrzańskie diabły*. Warszawa 1971.
3. J. Harmata. *Historia narciarstwa*. Skrypty szkoleniowe Komisji Turystyki Narciarskiej PTTK. Kraków 1966.

Narciarze z epoki kamienia, rysunek skalny z Załawrug (reprod. fot. z: *Narciarstwo, Zarys encyklopedyczny*, Pod. red. G. Młodzikowskiego i J. A. Ziemilskiego, Warszawa 1957)

Narciarze polscy z XVI w. wg drzeworytu z dzieła A. Gwagnina
Sarmatiae Europaeae descriptio (Kraków 1578)

Lapończyk na raketach
śnieżnych

Stanisław Barabasz (1857—1949) —
pionier narciarstwa polskiego

Start do wyścigu o mistrzostwo Karkonoszy, 1897

Narciarze. ok. 1906 r. Od lewej: Mariusz Zaruski i Mieczysław Karłowicz

Pierwszy kurs narciarski w Zakopanem, 1907 r.

Przed startem. Od lewej: Stanisław Maruszak, Bronisław Czech, Izydor Luszczyk, 1932 r.

